

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

3.α. Οι μαθητές/-τριες καλούνται να σχολιάσουν κριτικά, στη βάση της αιτιολόγησης, τις δυνατότητες κοινωνικής κινητικότητας και ανέλιξης που χαρακτηρίζουν τον ελληνιστικό κόσμο. Η διευκόλυνση της κοινωνικής κινητικότητας οφείλεται στο κοινό σύστημα διακυβέρνησης: απόλυτη μοναρχία, γραφειοκρατικό σύστημα οργάνωσης (πρβλ.: «[...]οι δομικές ομοιότητες των διαφόρων μοναρχιών διευκόλυναν ανθρώπους[...]»). Κομβικός παράγοντας είναι ο βασιλιάς/ελληνιστικός ηγεμόνας, καθώς η θέση του κάθε ατόμου στην κοινωνική ιεραρχία εξαρτάται από τη σχέση που αυτό έχει ή αποκτά με τον εκάστοτε ηγεμόνα, ο οποίος και καθορίζει τα κριτήρια-προϋποθέσεις για την κοινωνική ανέλιξη κάθε ατόμου (πρβλ.: «[...]διέθεταν τα προσόντα εκείνα που ζητούσαν οι βασιλείς[...]»).

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Τα χαρακτηριστικά του ελληνιστικού κόσμου] μπορούν να αξιοποιηθούν αναφορές σχετικά με:

- τα κοινωνικά και πολιτικά χαρακτηριστικά
- διαμόρφωση προνομιούχου τάξης
- δημιουργία βασιλικού επιτελείου αποτελούμενου κυρίως από Έλληνες και λίγους γηγενείς που ανήκαν σε ανώτερα οικονομικά στρώματα και είχαν εξελληνιστεί.

3.β. Οι μαθητές/-τριες καλούνται να εστιάσουν στον ρόλο του πολίτη, όπως αυτός διαμορφώνεται και ως εκ τούτου αλλάζει κατά την ελληνιστική περίοδο. Σε αντίθεση με τον ρόλο του πολίτη, κατά την περίοδο της πόλης-κράτους, στον οικουμενικό ελληνιστικό κόσμο αναδύεται ένας νέος τύπος «πολίτη» που «μετακινείται με άνεση από τόπο και τόπο» (κοσμοπολιτισμός) με κύρια επιδίωξη «να κάνει την τύχη του» (τυχοδιωκτισμός), να βελτιώσει, δηλαδή, τη θέση του (οικονομικά και κοινωνικά), εκμεταλλευόμενος τις ευκαιρίες πλουτισμού που του προσφέρονται (πρβλ.: «πολλές ευκαιρίες κατακόρυφης ανόδου και πλουτισμού για όποιον ήταν έτοιμος να τις εκμεταλλευθεί»). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της «αλλαγής» ως προς τον ρόλο και τις επιδιώξεις του πολίτη: η περίπτωση του μισθοφόρου (πρβλ.: «[...]κατατασσόμενοι ως μισθοφόροι σε κάποιον από τους βασιλικούς στρατούς»). Κύρια χαρακτηριστικά, επομένως, της μεταβολής που παρατηρείται ως προς την έννοια και τον ρόλο του πολίτη κατά τους ελληνιστικούς χρόνους είναι ο κοσμοπολιτισμός, ο τυχοδιωκτισμός και η συνακόλουθη επιδίωξη του στενού ατομικού συμφέροντος.

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Τα χαρακτηριστικά του ελληνιστικού κόσμου] μπορούν να αξιοποιηθούν αναφορές σχετικά με:

- τον τυχοδιωκτισμό: «[...]το μεγαλύτερο μέρος των γηγενών... αναζήτηση καλύτερης τύχης[...]».
- την παρατηρούμενη αλλαγή ως προς τον ρόλο και τις επιδιώξεις του πολίτη (κοσμοπολιτισμός, ατομικό συμφέρον): «[...]Σ' αυτό το σύστημα της απόλυτης μοναρχίας... ατομικό του συμφέρον[...]».

ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3^ο ΘΕΜΑ

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το κείμενο που σας δίνεται, να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα:

α. Πού οφείλεται η διευκόλυνση της κοινωνικής κινητικότητας κατά τους ελληνιστικούς χρόνους και ποιος παράγοντας φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά τις εξελίξεις αυτές;

(μονάδες 12)

β. Ποιες αλλαγές παρατηρούνται ως προς τον ρόλο του πολίτη και τις επιδιώξεις του;

(μονάδες 13)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ

Στον ελληνιστικό κόσμο, οι δομικές ομοιότητες των διαφόρων μοναρχιών διευκόλυναν ανθρώπους [...] που διέθεταν τα προσόντα εκείνα που ζητούσαν οι βασιλείς, να μετακινούνται με άνεση από τόπο σε τόπο και να κάμουν την τύχη τους, όπως ακριβώς και οι άνθρωποι που ανήκαν σε κατώτερα κοινωνικά στρώματα και διέθεταν συνηθισμένες ικανότητες μπορούσαν να βελτιώσουν τη θέση τους και τα οικονομικά τους [...] κατατασσόμενοι ως μισθοφόροι σε κάποιον από τους βασιλικούς στρατούς. [...] Για τους Έλληνες, λοιπόν, ο κόσμος ήταν εύκολος να τον κατοικήσεις και με πολλές ευκαιρίες κατακόρυφης ανόδου και πλουτισμού για όποιον ήταν έτοιμος να τις εκμεταλλευθεί.

Walbank, F.W., *Ο ελληνιστικός κόσμος*, μτφρ. Τάσος Δαρβέρης, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 104-105.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Η απάντηση στο ερώτημα απαιτεί τη συγκριτική ανάγνωση δύο διαφορετικών τύπων ιστορικών πηγών, εικονιζόμενου αντικειμένου (**ΕΙΚΟΝΑ**) και γραπτού παραθέματος (**ΚΕΙΜΕΝΟ**).

3.α. Οι μαθητές/-τριες, βασιζόμενοι/-ες στη συνδυαστική επεξεργασία των δύο ιστορικών πηγών, αναμένεται να αναφερθούν σε δύο στοιχεία της επιλογής τους σχετικά με την τεχνοτροπία της ζωφόρου, μέσω των οποίων θεωρούν ότι ο καλλιτέχνης επιτυγχάνει τον στόχο του, ώστε να προσδώσει «δραματική ζωντάνια» στο μνημείο και «για να μεταδώσει τη φρίκη της πάλης». Ενδεικτικά σημεία σχολιασμού, από τη συνδυαστική αντιπαραβολή πληροφοριών αντλούμενων (α) από το κείμενο και (β) στοιχείων που προκύπτουν από την παρατήρηση της εικόνας, είναι τα εξής:

Από το **ΚΕΙΜΕΝΟ**:

- «Η δράση «περικυκλώνει» κυριολεκτικά το μνημείο με δραματική ζωντάνια»
- «μυστηριώδες λάξευμα των μυώνων και των σωμάτων»
- «ένταση», «συσπάσεις»
- «έκφραση υπέρτατης έντασης και αγωνίας»

Από την **ΕΙΚΟΝΑ**:

- δραματική κίνηση
- έντονη πτυχολογία και μυολογία
- εκφράσεις πόνου/αγωνίας, θεατρικότητα

3.β. Οι μαθητές/-τριες καλούνται, μέσα από την παρατήρηση της εικόνας, σε συνδυασμό με τις πληροφορίες που αντλούν από το κείμενο, να επιχειρήσουν τη σύνδεση μορφής και περιεχομένου, λαμβάνοντας υπόψη το ιστορικό συγκείμενο. Για την «ανάγνωση» του πολιτικού μηνύματος της ζωφόρου κρίνεται απαραίτητη η σύνδεση με τους ερευνητικούς άξονες: ποιος, πότε, τι και γιατί.

Εν προκειμένω, ο βασιλιάς της Περγάμου Ευμένης Β΄, το έτος 160 π.Χ., δίνει εντολή για την οικοδόμηση του βωμού και την κόσμησή του με την κολοσσιαίων διαστάσεων ζωφόρο, η οποία απεικονίζει παράσταση γιγαντομαχίας (πρβλ.: «Πάνω στο μεγάλο Βωμό του Δία, ο βασιλιάς Ευμένης ο Β΄ είχε προσθέσει μια κολοσσιαία κυκλική ζωφόρο που απεικόνιζε τη

Μάχη των Θεών και των Γιγάντων»), σε ανάμνηση της απόκρουσης των Γαλατών από τους Περγαμηνούς.

Η πηγή προσφέρεται για τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο ο πολιτικός λόγος εγγράφεται πάνω σε ένα θρησκευτικό μνημείο. Το μήνυμα προκύπτει μέσα από την αποσυμβολοποίηση του περιεχομένου της ζωφόρου, που παριστάνει με έντονη δραματικότητα τη σύγκρουση ανάμεσα σε δύο αντίπαλους κόσμους μέσα από την επιλογή του θέματος της γιγαντομαχίας: πάλη και θρίαμβος των θεών έναντι των γιγάντων (σύγκρουση καλού-κακού/έννομης τάξης-χάους, πολιτισμού-αγριότητας)>αντιπαραβολή και συσχέτιση των νοηματοδοτήσεων με τη μάχη και τον αντίστοιχο θρίαμβο των Περγαμηνών εναντίον των Γαλατών.

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Τα ελληνιστικά πνευματικά κέντρα, Η Πέργαμος] μπορούν να αξιοποιηθούν οι εξής αναφορές:

- «[...]Ήταν η πρωτεύουσα του κράτους των Ατταλιδών στη Μ. Ασία[...]
- «[...]Η Πέργαμος, ωστόσο, έγινε περισσότερο γνωστή για τον περίφημο βωμό του Διός... απόκρουσης των Γαλατών από τους Περγαμηνούς[...]

ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3^ο ΘΕΜΑ

Συνδυάζοντας τις ιστορικές σας γνώσεις με τις απαραίτητες πληροφορίες από τις ιστορικές πηγές που σας δίνονται, να παρουσιάσετε:

α. δύο στοιχεία της τεχνοτροπίας από τη ζωφόρο του βωμού του Διός της Περγάμου που σας εντυπωσιάζουν, σε σχέση με την επίτευξη του στόχου του καλλιτέχνη. (μονάδες 12)

β. το πολιτικό μήνυμα του έργου, λαμβάνοντας υπόψη το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο τοποθετείται η οικοδόμηση του μνημείου. (μονάδες 13)

Μονάδες 25

ΕΙΚΟΝΑ

Λεπτομέρεια από τη ζωφόρο του βωμού του Διός στην Πέργαμο (περ. 160 π.Χ.). Αρχαιολογικό Μουσείο Βερολίνου. Πηγή: <http://www.pi-schools.gr/lessons/aesthetics/eikastika/afises/index.php?id=6&v=2>

ΚΕΙΜΕΝΟ

Πάνω στο μεγάλο βωμό του Δία, ο βασιλιάς Ευμένης ο Β΄ είχε προσθέσει μια κολοσσιαία κυκλική ζωφόρο που απεικόνιζε τη Μάχη των Θεών και των Γιγάντων. Η δράση «περικυκλώνει» κυριολεκτικά το μνημείο με δραματική ζωντάνια. [...] Αυτό όμως που

κυριαρχεί, είναι το μυστηριώδες λάξευμα των μυώνων και των σωμάτων γενικότερα, που διακρίνονται για την έντασή τους και τις συσπάσεις τους. Ωστόσο ο καλλιτέχνης δεν αρκείται σ' αυτά τα στοιχεία για να μεταδώσει τη φρίκη της πάλης. Τα πρόσωπα χαρακτηρίζονται επίσης από μια έκφραση υπέρτατης έντασης και αγωνίας. Το έργο αυτό του 2ου αιώνα π.Χ. είναι αντιπροσωπευτικό της τεχνοτροπίας της Περγάμου στη φάση της μεγαλύτερης ακμής της.

Boardman, J., *Αρχαία ελληνική τέχνη*, μτφρ. Α. Παππάς, Υποδομή, Αθήνα 1980, σσ. 220-221.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

3.α. Για την απάντηση στο ερώτημα οι μαθητές/-τριες αναμένεται, μέσα από την κριτική ανάγνωση της ιστορικής πηγής, να αξιοποιήσουν τις κατάλληλες πληροφορίες:

- Διαχωρισμός σε δημόσια και βασιλικά κτήρια. Ακολούθως γίνεται αναφορά στον τάφο του Αλεξάνδρου, το Μουσείο, τη Βιβλιοθήκη, τα ανάκτορα με τους κήπους και, τέλος, στους στρατώνες τους βασιλικούς φρουρούς.

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Η αρχαία Ελλάδα (από το 1100-323 π.Χ.), Ελληνιστικοί Χρόνοι, Ο ελληνιστικός πολιτισμός, Τα ελληνικά πνευματικά κέντρα, Η Αλεξάνδρεια] μπορούν να αξιοποιηθούν πληροφορίες από τα αποσπάσματα:

- «[...]Πάνω στο νησάκι κατασκευάστηκε...στο λιμάνι[...]»
- «[...]«Το Μουσείο ήταν ένα οικοδόμημα... για αστρονομικές μελέτες»[...]»

Μέσα από τη συνδυαστική προσέγγιση πηγής και ιστορικής αφήγησης αναμένεται να δομηθεί ένα συνθετικό κείμενο που να περιγράφει τα σημαντικά κτήρια που κοσμούσαν την Αλεξάνδρεια.

3.β. Για την απάντηση στο ερώτημα οι μαθητές/-τριες αναμένεται, μέσα από την κριτική ανάγνωση της ιστορικής πηγής, να αξιοποιήσουν τις κατάλληλες πληροφορίες:

- Η χωροταξική οργάνωση της Αλεξάνδρειας αντανακλά το πολιτικό σύστημα της πόλης
- Το πολιτικό σύστημα είναι αυτό της πόλης-κράτους
- «ο λαός χωριζόταν σε φύλα και δήμους... αξιωματούχους». Τέλος, είχε συνέλευση και δήμους.

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Η αρχαία Ελλάδα (από το 1100-323 π.Χ.), Ελληνιστικοί Χρόνοι, Τα χαρακτηριστικά του ελληνιστικού κόσμου]] μπορούν να αξιοποιηθούν πληροφορίες από τα αποσπάσματα:

- «[...]Το σύστημα διακυβέρνησης... απόλυτη μοναρχία[...]»
- «[...]ο πολίτης δεν είχε... ατομικό συμφέρον[...]»

Μέσα από τη συνδυαστική προσέγγιση πηγής και ιστορικής αφήγησης αναμένεται να δομηθεί ένα συνθετικό κείμενο που να καταδεικνύει τον πολιτικό σύστημα της Αλεξάνδρειας, σε συνδυασμό με τη διακυβέρνηση των ελληνιστικών βασιλείων (εν προκειμένω της Αιγύπτου).

ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3^ο ΘΕΜΑ

Αντλώντας πληροφορίες από το παρακάτω κείμενο και βασιζόμενοι/ες στις γνώσεις σας, να παρουσιάσετε:

α. τα δημόσια κτήρια της Αλεξάνδρειας, σημαντικού ελληνιστικού κέντρου της Αιγύπτου.

(μονάδες 12)

β. το πολιτικό σύστημα της πόλης σε συνδυασμό με το γενικότερο σύστημα διακυβέρνησης των ελληνιστικών βασιλείων.

(μονάδες 13)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ

Η Βιβλιοθήκη περιείχε σχεδόν πεντακόσιες χιλιάδες κυλίνδρους παπύρου και διευθυντές της στάθηκαν ολόκληρη σειρά από μεγάλους επιστήμονες: ο Ζηνόδοτος από την Έφεσο, μελετητής του Ομήρου· ο Απολλόδωρος ο Ρόδιος· ο Ερατοσθένης από την Κυρήνη, ίσως ο μεγαλύτερος βιβλιοθηκονόμος, πολυμαθής γεωγράφος· ο Αριστοφάνης από το Βυζάντιο, και αυτός μελετητής του Ομήρου. Βασιλικά και δημόσια κτίρια δέσποζαν στην πόλη. Ακριβώς στο κέντρο της βρισκόταν ο τάφος του Αλεξάνδρου· κοντά στο Μουσείο και τη Βιβλιοθήκη ήταν τα ανάκτορα με τους κήπους τους και οι στρατώνες για τους βασιλικούς φρουρούς. [...] Η Αλεξάνδρεια χωριζόταν σε πέντε τομείς, που είχαν τα ονόματα των γραμμάτων του αλφαβήτου, και οι διάφορες εθνικότητες είχαν την τύχη να συναγελάζονται σε ομάδες (πολιτεύματα). Την πιο σπουδαία από αυτές αποτελούσαν οι Έλληνες, γιατί αυτοί ήταν οι πολίτες. Το πολιτικό τους σύστημα δεν ήταν διαφορετικό από εκείνο της πόλης-κράτους· ο λαός χωριζόταν σε φύλα και δήμους, διάλεγε τους δικούς του αξιωματούχους και ψήφιζε νόμους με τη συνέλευση και τη βουλή του.

Botsford & Robinson, *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, μτφ. Σ.Ε.Τσιτσώνη, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985, σ. 486.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

3.α. Για την απάντηση στο πρώτο ερώτημα οι μαθητές/-τριες αναμένεται, μέσα από την κριτική ανάγνωση της ιστορικής πηγής, να αξιοποιήσουν τις εξής πληροφορίες:

- «Ο όρος *Κοινή* χρησιμοποιείται για να δηλωθεί η γλώσσα που διαμορφώθηκε από το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) ως την εποχή του Ιουστινιανού.»
- «Εξελίχθηκε με βάση την Αττική διάλεκτο σε μία «εκτός ομάδας» γλώσσα.»
- «Η Κοινή που διαμορφώθηκε γύρω στα χρόνια της γέννησης του Χριστού δεν είχε καμία σχέση με τις προηγούμενες κοινές γλώσσες: μιλιόταν σε ολόκληρη την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου.»
- «Οι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου συνέβαλαν στο να αποκτήσει η Ελληνική γλώσσα παγκόσμια ακτινοβολία και να διαδοθεί ως τα ενδότερα της Ασίας.»

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Ο ελληνιστικός πολιτισμός, Η γλώσσα] μπορούν να αξιοποιηθούν πληροφορίες από το απόσπασμα: «Η μορφή της ελληνικής γλώσσας ... και προφορικής επικοινωνίας.»

Μέσα από τη συνδυαστική προσέγγιση πηγής και ιστορικής αφήγησης αναμένεται να δομηθεί ένα συνθετικό κείμενο που να καταδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώθηκε και επεκτάθηκε στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου η Κοινή Ελληνική γλώσσα.

3.β. Για την απάντηση στο δεύτερο ερώτημα οι μαθητές/-τριες αναμένεται, μέσα από την κριτική ανάγνωση της ίδιας ιστορικής πηγής, να αξιοποιήσουν τις εξής πληροφορίες:

- «την οποία χρησιμοποιούσαν για τις ευρύτερες επικοινωνιακές τους ανάγκες οι υπόλοιποι Έλληνες και οι ξένοι.»
- «βρισκόταν σε χρήση στην καθημερινή επικοινωνία, το εμπόριο, τη διοίκηση και τη λογοτεχνία.»

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Ο ελληνιστικός πολιτισμός, Η γλώσσα] μπορούν να αξιοποιηθούν πληροφορίες από το απόσπασμα: «Η Κοινή χρησιμοποιήθηκε ... σ' αυτή τη γλώσσα.».

Μέσα από τη συνδυαστική προσέγγιση πηγής και ιστορικής αφήγησης αναμένεται να δομηθεί ένα συνθετικό κείμενο που να παρουσιάζει τη χρήση της Κοινής Ελληνικής στην περίοδο εξάπλωσής της, αλλά και τις πηγές που διαθέτουμε για τη μελέτη της.

ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3^ο ΘΕΜΑ

Συνδυάζοντας τις ιστορικές σας γνώσεις με τις απαραίτητες πληροφορίες από το κείμενο που σας δίνεται, να αναφερθείτε:

α. στη γένεση και τη διάδοση της Κοινής Ελληνικής γλώσσας, κατά την ελληνιστική περίοδο. (μονάδες 15)

β. στη χρήση της γλώσσας αυτής. (μονάδες 10)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο όρος *Κοινή* χρησιμοποιείται για να δηλωθεί η γλώσσα που διαμορφώθηκε από το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) ως την εποχή του Ιουστινιανού. [...] Εξελίχθηκε με βάση την Αττική διάλεκτο σε μία «εκτός ομάδας» γλώσσα, την οποία χρησιμοποιούσαν για τις ευρύτερες επικοινωνιακές τους ανάγκες οι υπόλοιποι Έλληνες και οι ξένοι. [...] Η Κοινή που διαμορφώθηκε γύρω στα χρόνια της γέννησης του Χριστού δεν είχε καμία σχέση με τις προηγούμενες κοινές γλώσσες: μιλιόταν σε ολόκληρη την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου και βρισκόταν σε χρήση στην καθημερινή επικοινωνία, το εμπόριο, τη διοίκηση και τη λογοτεχνία. [...] Οι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου συνέβαλαν στο να αποκτήσει η Ελληνική γλώσσα παγκόσμια ακτινοβολία και να διαδοθεί ως τα ενδότερα της Ασίας.

Χαραλαμπάκης, Χ., (2000), *Γένεση και πηγές της κοινής*, στο Μ. Ζ. Κοπιδάκης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα, σσ. 94 – 95.